világító mind a szakember, mind az érdeklődő olvasó számára. A könyv gondozói érdemével nyomatékosítva igazolja, hogy az írói levelezések, a látszólag magánérdekű gyűjtemények kiadása milyen értéket jelent korok, emberek, műfajok megismerésében.

Mezei Márta

VENEZIA, ITALIA E UNGHERIA TRA DECADENTISMO E AVANGUARDIA
Szerk.: Sárközy Péter, Kovács Zsuzsa. Bp. 1990. Akadémiai K. 451 l.

Aki ismeri a magyar italianisztikai kutatások és publikációk hézagosságát — azt, hogy egyes korszakokkal, illetve szerzőkkel (például a reneszánsszal és Machiavellivel, vagy századunk egyes alkotóival) — viszonylag sokat foglalkoznak, míg másokról úgyszólván tudomást sem vesznek — , az tudja értékelni az Akadémiai Kiadó sorozatát, amely immár több mint húsz éve szép kivitelű, olasz nyelvű kötetekben adja közre egy-egy nagy kultúrtörténeti korszak (reneszánsz, barokk, stb.) olasz–magyar kapcsolatairól rendezett konferenciák anyagát, egyre átfogóbb kapcsolattörténeti panorámát adva. A könyvsorozat ugyanakkor, alapvető erénye mellett is, magán viseli a honi italianisztika egyik legtipikusabb fogyatékosságát: erősen ezoterikus, „csak szakértőknek"-jellegét. Olasz (vagy olykor kivételesen francia) nyelvűsége már eleve elzárja az olvasóközönség túlnyomó többségétől (még magyar nyelvű resumét sem találunk a könyvekben!), ehhez tegyük még hozzá az egyes kötetek magyar viszonylatban is hosszú „átfutási idejét" (a legutóbbi a konferencia után csaknem négy évvel látott napvilágot) és hogy egymástól is nagy időbeli távolságra jelennek meg, úgyhogy a sorozat első kötetei ma már úgyszólván beszerezhetetlenek. S akkor még nem szóltunk az árukról — a legutóbbi nyolcszázötven forintba került — ami szinte garanciát jelent arra, hogy ösztöndíjból tengődő egyetemi hallgatók, vékonypénzű pedagógusok vagy kutatók — vagyis akik számára talán a leghasznosabb olvasmány lenne — ne vásárolhassák meg.

Mindezt nem árt előre bocsájtani, amikor a sorozat legújabb kötetéről írunk, melynek címe: *Venezia, Italia e Ungheria tra decadentismo e avanguardia*, azaz: Velence, Itália és Magyarország dekadentizmus és avantgarde között. A kötet a Magyar Tudományos Akadémia, a Művelődési Minisztérium, az Eötvös Loránd Tudományegyetem és a velencei Giorgio Cini alapítvány szervezésében 1986. június 10. és 13. között Budapesten megrendezett hasonló című nemzetközi tudományos tanácskozáson elhangzott előadások zömének szövegét tartalmazza. (Hogy melyek azok, amelyek elhangzottak ugyan, de nem jelentek meg, az kiderül a tartalomjegyzéknek és a konferencia „munkaprogramjának" összehasonlításából.) A könyvet szerkesztő *Sárközy Péter* és *Kovács Zsuzsa* gondos munkával osztotta a huszonöt tanulmányt hat tematikus részre.

Az első két rész Olaszország és hazánk történelmi-politikai kapcsolatait — „párhuzamait és kereszteződéseit", ahogyan Jászay Magda írta — tekinti át a századvégtől a trianoni békekötésig. Hogy e tanulmányok — melyek közül megemlíteném *Jászay Magdáét*, *Ormos Máriáét* és *Francesco Guidáét* — zömét az időközben a világban és Magyarországon végbement éppoly gyors, mint amilyen mélyreható változások dacára sem érezzük túlhaladottnak, az tudományos objektivitásukat, hitelességüket, tacitusi „sine ira et studio"-jukat dicséri. Pedig olyan örök-neuralgikus kérdésekről van bennük szó, amelyeknek újraértelmezése és átértékelése éppen napjainkban gyorsult fel igazán: a történelmi Magyarország és a nemzetiségek kapcsolatáról, a kommünről, Trianonról, Horthy Magyarországának és Mussolini Itáliájának kapcsolatáról.

A kötet utolsó, hatodik része „az új művészettel: a filmművészettel" foglalkozik. Nemeskürty István — aki sokoldalú egyéniségének köszönhetően egyszerre megbecsült képviselője az italianisztikának és a filmesztétikának — *A filmesztétika kialakulása a huszadik század első évtizedeiben Magyarországon* címmel értekezik arról, hogyan gondolkodtak a „képpé varázsolt időről" nagy íróink és gondolkodóink Babits Mihálytól

Lukács Györgyön és Szabó Dezsőn át Balázs Béláig. *Bruno De Marchi* tanulmánya a tanácsköztársaság és az avantgarde filmművészet kapcsolatait vizsgálja.

Az említett részek mintegy keretbe foglalják a mi szempontunkból legfontosabb középső három részt: magukat az irodalomtörténeti tanulmányokat. Jól mutatják ezek a magyar italianisztika komparatista jellegét: a tizenöt tanulmány mintegy felének már a címe is mutatja, hogy a magyar–olasz irodalmi kapcsolatokkal foglalkoznak elsődlegesen, s az egyes magyar szerzőkről írott tanulmányok — *Marinella D'Alessandro* Cholnoky Viktorról, *Armando Gnisci* Adyról, *Rába György*, *Sárközy Péter*, *Melczer Tibor* és *Gianpiero Cavaglià* Babitsról — sem nélkülözik az utalásokat az olasz irodalomra.

A dekadentizmus — noha főleg Itáliában tagadhatatlanul „hanyatlást" jelentett a romantika tündöklése után — kétségtelen fellendülést hozott az olasz-magyar irodalmi kapcsolatokban, amelyekről ismeretes, hogy paradox módon éppen nemzeti irodalmunk aranykorában, a felvilágosodás és a reformkor idején lazultak meg.

A komparatisztikai érdeklődés középpontjában — érthető s immár hagyományos módon — az *Isteni Színjáték*ot fordító Babits áll. Nem véletlenül foglalkozik éppen vele a legtöbb tanulmány: a már említett Rába György, Sárközy Péter, Gianpiero Cavaglià és Melczer Tibor mellett *Maria Teresa Angelini* írása. A másik központi figurának Kassák mutatkozik, akinek az olasz futurizmussal való kapcsolatát vizsgálja *Takács József* és *Szabó György* dolgozata. E tanulmányokból az is világossá válik, hogy az olasz–magyar irodalmi találkozások a dekadentizmus jegyében voltak mélyebbek és nagyobb értékek teremtői.

Dante, Babits Mihály költői-emberi modellje című tanulmányában írja Sárközy Péter az olasz és a magyar irodalom találkozásának egyik legjelentősebb állomásáról: „A Babits által lefordított *Isteni Színjáték* szövege a modern magyar költészet egyik legköltőibb, legmélyebb és művészileg leggazdagabb szövege, mely a század első felében a magyar költőknek új nyelvi, verselési és rímhasználati lehetőségeket nyújtott", ugyanakkor: „Babits fordítása, mint egész ifjúkori költészete, a dekadentizmus, vagyis a magyar szecessziós irodalom tipikus terméke": ezt legszembeszökőbben a Pokol ötödik éneke mutatja, Paolo és Francesca epizódja. „Igaza van azoknak, akik a babitsi szöveg szubjektivitását vagy dekadentizmusát hangsúlyozzák. Igaz, e sorokban emelkedik magasra és kap szárnyra Babitsnál a dantei szöveg. Véleményünk szerint, aki mindenki másnál jobban megértette a szöveg e titkos értékét, az a nagy jelenkori költő, Weöres Sándor, Babits tanítványa, aki a hatvanas években Kardos Tibor professzor biztatására, megkísérelte újra lefordítani az *Isteni Színjáték*ot, igyekezvén túlhaladni a babitsi szöveg dekadentizmusán. Weöres azonban munkáját a Pokol ötödik éneke után szakította félbe, amikor, egybevetve teljesítményét nagy költő-mesteréével, el kellett ismernie Babits szavainak igazságát:
‚Danténak csak egy tökéletes fordítása lehet', vagyis ahogy Benedetto Croce mondotta: ‚a fordítások olyanok mint a nők: a hűségesek csúnyák, a hűtlenek gyönyörűek'."

Tanulmánykötettől teljességet követelni nem helyénvaló: ezért tudomásul vesszük, hogy a könyvben nem esik szó Babits olyan nagy kor- és pályatársainak — zömmel a magyar dekadentizmus klasszikusainak — olasz kapcsolatairól, mint Krúdy, vagy Szabó Dezső, Juhász Gyula, Kosztolányi vagy Tóth Árpád, hogy csak a legjelentősebbeket említsük.

Ami a huszadik századi magyar líra Olaszországban talán legismertebb mesterét, József Attilát, vagy az olasz irodalom több klasszikusát remekművű esszékben bemutató Németh Lászlót illeti — lévén ők egy későbbi kor fiai — reméljük, róluk a sorozat következő kötetében olvashatunk majd.

Madarász Imre